

ÉN ÖLTEM MEG.

Irtá: *Wl. St. Reymont.*

CSÖNDES munka, késsel? — Andris nem felelt, hanem egy hosszú, keskeny, szélesnyelű tört mutatott. Az acél megcsillant, mint a villámlás. — Ki lehet vele tapogatni a bika szívét... elég lesz a fele is... — morogta Mihály.

Andris titokzatosan mosolygott. A kést zsebébe sülyesztette, aztán kivette a ládájából a harmonikát, az ágy szélére ült és harmonikázni kezdett. Egészen nyugodtnak látszott. Elmerült a muzsikálásban. Fejét hangszerére hajtotta s látszott rajta, hogy gyönyörködik a nótában.

A nóta pedig szerteáradt a szűk padlásszobában. Tánccosan, imbohyogva forgott s a padlón ülő gyermekek tapsolni, izegni-mozogni kezdtek és nyávogva énekeltek. Az ablakban függő kalitkából a rigó hangos füttyre gyujtott.

Mihály kidugta fejét az alacsony függöny mögül, mely vackukat eltakarta és különös érdeklődéssel nézte barátját :

— A tejfölös szájú... Kisasszonyokkal jár a templomba... Korcsmába nem gyün... senkivel se barátkozik, de bicskára kap!... No, no... — morogta félhangon.

Andris nem hallotta ezt. Mintha megfeledkezett volna az egész világról. Ingatta derekát, fejével bólintgatott, lábával a taktust verte. Egészen elmerült a muzsikálásba. A kisleány forogni kezdett, mint az orsó, a fiúcska pedig odamászott és majd az ágyba, majd meg az Andris nadrágjába kapaszkodva, angolkóros görbe lábaira akart állni, de minduntalan lepottyant. Majd meg észrevette a füttyörésző rigót, feléje nyuladozott s egyre dadogta :

— Madaj... fütűj... Csecse madaj...

Mihályt bántotta már a muzsika és odaszólt nagy hetykén :

— Hiába hősködöl, az inadba szállt a bátorságod...

— Ej, dehogyis, csak azon töprenkedem, mikép csináljam, hogy ne kelljen rajta javítani! — felelte Andris a fejét fölkapva. Kék szeme megvillant, mint az acél.

— Adok én egy jó tanácsot! — Mihály közelebb ment társához és a fülébe súgta : — Kerülj vele szembe, ereszd közel, ütközz bele véletlenül s úgy szúrj teljes erődből... mélyen a bőr alá... Úgy összereccsen a kezed alatt, mint a kilyukasztott dob...

— Nagy mester vagy! — szólt Andris s kissé megborzongott.

— Megmondhatja Bolyi is, akárhányszor látott a munkánál . . . —
Kiegyenesedett és büszke hetykeséggel nézett körül.

— Hát most már békességben vagytok?

— Már régen! Megtapogatta bicskájával az oldalamat, később meg én eresztettem ki egy kicsit a hurkájából s most már kvitt. Megvan a barátság!

— Három hónap a kórházban, aztán kutya-fájdalom s most barátság?

— Hát . . . Azért tartok veled, pajtás! Kutyába se venném, ha nem fizetné vissza a kölcsönt. Ütsz, kapsz, kivakaródzol és tiszta a lelkiismereted. Nem vagyok kapcabetyár — mondta büszkén.

— Hanem akadhatsz olyanra is, aki . . .

— Aki egyszeribe a Szent Mihály lovára ültet? Kicsi veszteség, kurta bánat, senki sem sír utánam, de amíg élek, senki sem packázhat velem s ijedtemben nem állok be a szocialistákhoz, mint Félix . . . Nem vagyók bolond, inkább egész heti nehéz munka s utána vidám mulatság, mint a deres meg a kancsuka . . .

— Az ügy miatt tették hüvöstre . . .

— Szép kis vigasztalás! Úgy megpuhogatták a képit puskatussal, hogy az édes szülőanyja se ösmert rá! Most átkozza azokat, akik belékeverték a dologba.

Andris elfordította fejét s mintha más nem is érdekelné, nagy figyelemmel mesterkedett a billentyűkön. Mihály megértőleg mosolygott s barátságosan megveregetve pajtása vállát, kérdezte:

— Józsa kisasszonyért akarsz fizetni?

Andris képét halvány pír futotta el, de határozottan tagadó választ adott.

— Talán az a fene cilinderes, aki a kisasszony anyja után hordogtatja a könyvet a templomba?

— Az a Manyika gavallérja . . .

— Olyan a pofája, hogy viszket az ember tenyere. Nem szeretem az ilyen firmákat. Hát kicsoda is, mi? . . . Nem mondod meg? Úgy is jó! A te dolgod. Majd megtudom. De ne feledd, amit mondtam. Közelről üss, aztán mélyen a bőre alá . . . Mikor gondolod? . . .

— Amikor úgy gyün . . .

— Aztán ne fuss, mint a bolond. Ilyenkor minden fickó rohan s egyenesen belenyargal a disznófülű muszka csendőrök körmei közé . . . Belevágsz és elstétálsz, mintha semmi se történt volna. Sőt olykor meg is állhatsz s csak mikor kiabálnak már, akkor szedd a lábadat . . . Add ide a harmonikádat, megigértem a mosónőnek, hogy játszom egyet, mert ma keresztelő van nála. Gyere el te is, meglehetősen bezabálhatunk . . .

— Elmegyek, de meg kell várnom Ignácnét, hogy vigye el a gyerekeket . . .

— Száraz dajka! — nevetett megvetően Mihály. Megpödörte a tükör előtt a bajszát, fejébe nyomta a kalapot, a rigónak füttyentett, a

kisfiút meghintáztatta a kezén, a kislányt megcsiklandozta, aztán a hóna alá kapta a harmonikát és füttyszóval kiment.

— Mihály! — kiáltott utána Andris — vigyázz a harmonikára. A balszárnyat vigyázva húzzad, mert ott már kopott a bőr s az alsó foltockák kifordulnak!

A szobában csönd lett, a gyerekek játszottak a tűzhely mellett, Andris pedig leült az ablak mellé s nézte az udvart.

Szürke és különösképen szomorú novemberi nap volt. A magas háztetőkre, fekete kéményekre szürke, üres ég borult. Az ablakok úgy csillogtak, mint a lázas szemek, melyekből nem száradt ki a könny. Az udvar közepén egy gesztenyefa csapkodott görbe, fekete ágaival; az utolsó levelek úgy himbálóztak rajta, mintha vörös rongyok volnának. A nedves, sáros udvaron gyermekek futkároztak nagy lármával. A kapuban kutya ugatott. Odább valahol szekerek zörögtek. A zörgés néha elveszett a láthatatlan utcák tompa zajában. A világ fölött a vasárnap unalma terpeszkedett s a padlásszobát álmos, ásitó csönd ülte meg.

— Tehénte! — kiáltott fel hirtelen a fiúcska egy menekülő svábogarat hajszolva.

Andris felriadt, de ismét visszatért gondolataihoz és halkán motyogta:

— A pajtás azt véli, hogy Józsa kisasszonyról van szó... Hadd gondolja, biztonságosabb így nekem... Nem tudja, hát nem is járhat el a szája.

Újból magába merült. A szeme előtt egy nemrég lefolyt jelenet rajzolódott le. Ott történt a külvárosban... Hatan húztak sorsot s mivel a sors ráesett, hát megteszi becsületesen... Agyonveri, mint a kutyát... Nem citerázik... Micsoda hitvány fickó... Mennyi elvtársat árult el... Ott pusztulnak a börtönökben... Félix is bizonyára miatta ül... Nem, az ilyeneket nem kerülheti el a büntetés!... — gondolta s ezer részlet sétált keresztül az agyán, az utóbbi pár hónap összes eseményei robogtak végig emlékében: a kiváló elvtársak arca, titkos összejövetelek, a különféle zugokban tartott ülések, éjjeli plakátkiragasztások, beszédek, felolvasások, menekülések az üldözés elől, minden, minden!

Megfizetek valamennyiért! — Dühösen felugrott s a keze ismét megragadta a kést. Majd hirtelen leült, az arca megrándult, a szeme beesett, szívverése elállt és vad rémület szorította össze torkát... De csak egy pillanatra, mert hirtelen felocsudott, arcán lelkesedés tükröződött, szeme fölcillant s a mellét, amelyben harci tűz lángolt, kidüllesztette.

— Hát akkor lógok!... Nálamnál különbek se ijedtek meg... hiszen ez mind a jó ügyért lesz... a szabadságért... Lengyelországért... — szavalta a lelkesedés és elragadtatás reszketésében. Mélységes, aggodalom nélküli nyugalom, a megingathatlan hit és rettenthetetlenség nyugalma szállta meg.

— Én megölöm őt, engem meg felkötnek, aztán kvittek leszünk! nevetett föl örvendő, széles kacajjal, melyre a gyerekek is fölfigyeltek.

— Hoppá! Hoppá! — kéredzkedett a fiú s a csizmájához kapkodott. A leányka pedig ujjacskáival simogatta felborzolt haját . . .

Nem védekezett, a fiúcskát térdére vette és hintáztatta.

— Hőc, hőc, katona, ketten ülünk egy lóra! — mondogatta s magasra emelgette a fiút. A leányka lehúzta öccsét és arra kérte Andrist, fésülje meg a haját és fonjon bele kék szalagot, «mint a mángorló asszony Franciskájának van». Andris megtette ezt is, de már megelégette a dolgot, rájuk szólt:

— Csend legyen, békák, ne brekegjetek, mindjárt visszajövök!

Ellenállhatatlan vágy fogta el, hogy fölkeresse ismerőseit, hogy a városba siessen s megfürödjék a zajban, tolongásban. Gyorsan felöltözködött, de az ajtó előtt megtorpant, mintha visszarántotta volna valami.

— Hová menjek? Kihez? Csak nem kóborolhatok az utcákon, mint a gazdátlan kutya! — gondolta mérhetlen keserűséggel. — Még csak három az óra, nyolcig szörnyű hosszú az idő. — Öntudatlanul megtapogatta a zsebét. A kés a helyén volt . . . A feladatról való megemlékezés hideg villámlásként futott keresztül rajta.

— Közelről üss . . . összelottyan, mint a dob. — Hangzott, harsogott a fülébe Mihály tanácsa olyan hangosan, hogy meghökkenve nézett körül.

Egyedül volt a szobában. A gyerekek az ablak mellett játszottak, a város zaja egyhangúan zúgott. Néha megzörrent az ablak, a szivarkafüst kékes felhőként úszott a mennyezet alatt. A sarokban, a csenstochovai Szűz aranyos képe előtt méceses pislogott.

Levetette a felöltőt s újból leült. A gyermekek rögtön körülfogták.

— Hagyjatok békében! Manyika, ne mássz az ágyra! — kiáltott haragosan és valami könyvecske olvasásához fogott, de hamarosan a könyvet is lecsapta. Minden untatta s valami tompa, ok nélküli vágy támadt benne. Nyugtalan léptekkel járt-kelt a szobában; nem tudta, mihez fogjon . . .

— Hogy a nyavalya! — káromkodott és átfutott a szomszédékhoz. De bosszúságára, ott minden ajtó csukva volt, csupán a leghátsó lakásból hallatszott kalapácsütés és gyermeklárma. Ismerős zsidó cipész lakott ott. Gondolkozás nélkül nyitott be hozzá.

— Sürgős a munka, amint látom — szólt és leült az ablak mellé.

— Ha a csendbiztos úr talpalni küldi a cipőjét, annak sürgősnek kell lennie. Csitt! — kiáltott a gyerekekre, akik kanállal doboltak egy üres bádofazékon.

— Úgy látszik, irt a fia Amerikából? — kérdezte a cipészt Andris, hogy mondjon valamit.

— Irt ám! Tudja-e, hogy hajójegyet küld . . . S tán egy hónap múlva mindnyájan hozzá megyünk. Mindnyájan! — tette hozzá a zsidó boldogan.

— Jó sora van ott a fiának?

— Jó bizony! — mosolygott a zsidó. Olyan dolga van, mint a paradicsomban. Elküldte fényképét is, de a menyem elvitte a képet a rokonaihoz. Majd meglátja, hogy fel van öltözve... Olyan kabátja van, hogy testvérek között is megér vagy harminc rubelt... Egész nagyságos úr, nem olyan éhenkórász, mint mi! Nem ám!

Andris gúnyosan mosolygott.

— De ne nevéssen, Kovalszki úr! Igazat mondok. A fiam többet keres egy hét alatt, mint mi egész éven át. Neki nagyon jó dolga van, Amerikában mindenkinek jó dolga van! Csak nálunk nehéz az embernek. Kinek van itt jó dolga? Talán magának azon a napi egy rubelen? Vagy nekem? Ignácnénak? Mondja, Kovalszki úr, kinek van közülünk jó dolga? — kiáltott keserűen és mind erősebben dolgozott a kalapáccsal.

— A gazdagoknak. Nem híznak-e a mi vérünkön?...

— Az ilyen szó falra hányt borsó, Kovalszki úr. Az Úr Isten szerencsét adott nekik s megszedték magukat. Nem róluks beszéltem.

— A mi kárunkon szedték meg magukat! — felelt Andris gyűlölettel.

— Ez nagyon szép szó, csakhogy nem igaz! Hiszen minden ember gazdag akar lenni! Nem szeretné maga, hogy legyen háza, szép felesége és egészséges gyermeke, mi?

Andris hallgatott, mert eszébe jutottak Józsáról való ábrándjai meg a műhely-alapításról szőtt álmái.

— Mindnyájan egyet akarnak, Kovalszki úr! — erősítette a zsidó.

Andris felkelt, nem volt már kedve beszélgetni. Indult az ajtó felé!

— Talán elolvasná ezt nekem, mert nem ismerem a maguk betűit... a menyem találta valahol... — kérte a cipész s egy nyomtatott lapot nyújtott neki.

A *Munkás* egy száma volt s benne valami programm-közlemény.

András elpirult, kissé elfordította a fejét és hangosan olvasott. A zsidó könyökére támaszkodva figyelmesen hallgatott, de arcán megvető mosoly játszadozott.

— És maga hiszi, hogy mind ez úgy lesz a világon? — kérdezte végül és Andrisra szegezte fürkésző tekintetét.

Andris megfeledkezett az óvatosságról, a gondolat ragadta, emelte. Szokása szerint hevesen, lelkesülten beszélt a jövő világrendről és az abból eredő boldogságról. Olykor elragadtatta magát. Kitért, hit és buzgóság égett benne. A zsidó csettintgetett a nyelvével, de végül elég gúnyosan félbeszakította:

— Aki megéri, váljék kedves egészségére. Még jobb dolgokat is ígértek nekem, de amikor unokáim betegek voltak, senki közülök még egy rubelt se adott kölcsön... Mondok én magának valamit, Kovalszki úr...

De Andris köpött egyet és szó nélkül kiment.

— Burzsuj, az ebanyját! — tört ki odakünn és mérges volt, hogy elárulta magát a zsidó előtt.

Ignác felesége már otthon volt és épen mézeskalácsot osztott gyermekeinek.

— Jól ment ma az üzlet? — kérdezte Andris.

— Kutyának való az ilyen nap. Félrubel árát árultam. Talán mind eladtam volna, de valami akasztófavirág meglökött s az egész áru kifordult a sárba! — panaszkolta az asszony és rámutatott a kosárban pirosló sáros papiroszsákra. — Már semmire se valók, de azt a kölyköt úgy elláttam, hogy megemlegeti. Ha találkozik az urammal, mondja meg neki, jöjjön értünk a Halász utcába, a nénihez. Meghivott estére s mivel Manyikának a keresztanyja, hát talán ad neki valami ruhácskát. Hiszen gazdag, két konflisuk van. Kerestem a szálloda előtt, a standján, de társai azt mondták, hogy Mokotov városrészbe ment megbizással...

Andris csak minden tizedik szavát hallotta az asszonynak. Öltözködött, hogy kimenjen.

— Későre jön haza? A kulcs a szokott helyén lesz...

— Tudom is én! Talán... — súgta és sietve kiment a lépcsőre. — Talán soha! Talán! — gondolta már a kapuban és kedve lett volna visszatérni a lakásba, megegyszer körülnézni, megcsókolni a gyermekeket, elbúcsúzni Ignácétól, kissé elüldögélni köztük... Talán utóljára... De nem engedett az elérzékenyedésnek, cigarettára gyújtott és megindult keményen.

Az utcasarkon megállt s gondolkozott, merre menjen. Győzött benne a Józsa kisasszonyra való emlékezés. Hiszen minden embernek kell olyan hely, ahová vasárnap elmehessen... Ott pedig a Szent János-utcában, olyan kellemes, olyan csendes, olyan csodálatosan édes hely volt... Néha, ha cukorkát vitt, olyan sokatjelentően nézett rá Józsa kisasszony, mintha paraszt szórnának a szívére. Olykor megszorította a kezét is... Egész hónapokon át boldogan gondolt erre a szerencsére. Ignáctól rigót is vett a számára, megtanította a madarat keringőt fütyülni, de csak a leány nevenapjára szándékozott elvinni... Csak Józsa anyja nem örült ennek, minden lehető alkalommal kötekedett vele.

— Hordárnál ágyrajáró, mégis tisztességes leányra veti szemét a szurtosképű — tálalta ki egyszer Mihálynak.

Andris tudott erről, de ügyet se vetve az asszony csipkedéseire, vasárnaponként csak eljárt hozzájuk. Kérőként még nem lépett fel, csak ábrándozott, de nagyon szeretett Józsaéknál esténként elüldögélni és harmonikázni a leányoknak. Magános árva, senkije se volt a világon, ez a ház paradicsom volt neki a füstös gyár után és virágos kert az Ignácék szobácskájaához képest.

— Vagy félórásckáig elmulatok náluk — mentegetőzött önmaga

előtt. — Talán soha többé nem mehetek hozzájuk . . . soha . . . — sügta szomorúan.

Kimondhatatlan búbánat szorította össze a szívét.

— Csak otthon találjam még! — gondolta, amint a Bognár-utcáról a Zsigmond-térre ment. Útközben aggódalmasan tekintgetett körül, néhány lépést futott s aztán újból hátranézett. Végül megállt a bernardinusok kolostoránál és sokáig figyelmesen nézett a házra, amelyben amaz . . . a halálraitélt lakott.

A ház a krakói utca másik oldalán állott, hatalmas, büszke, sok kirakat-ablakkal csillogó. Nem tudta levenni a szemét a második emelet ablakáról, mert úgy rémlett, hogy a függöny mögül kinéz az a gyűlölt arc.

— Szörmentén, egész erődből, mélyen a bőre alá! — morogta és öntudatlanul megtette a mozdulatot.

Sokáig állott. A város zajos volt a vasárnapi lármától, a gyalogjárók tömődtek, a konflisok rohantak, mint az eszeveszettek. A villamos csengői szünet nélkül szóltak, a levegőben pedig a különféle hangok zagyvaléka zúgott. A szürkelet már belopózkodott a kapukba és kékes fátyollal vonta be a házakat. Itt-ott világítottak a boltkirakatok.

Végül hirtelen megindult és szinte futva sietett a Szent János-utcába.

A székesegyházzal szemben laktak, keskeny, égbenyuló házban. Fogadták, mint rendesen: a leányok szívesen, az anyjuk elég savanyúan. Józsa a tükör előtt cifrázkodott.

— Mi újság a városban? — kérdezte az öreg a szobában sétálva egy bögre teával.

Andris morgott valamit. Az asszony felkacagott és csúfondárosan szólt:

— A házigazdája egész nap kilógó nyelvvel futkároz az emberek között, hát összehordhatná az újságokat.

— Bizonyosan összehordhatná, de én nem vagyok kíváncsi — felelte elég élesen Andris.

— Elhozta a harmonikát? — hangzott fel egy hang a zöld spanyolfal mögül, amely két részre osztotta a szobát.

— Mihálynak kölcsönöztem mára.

— Kár, estére vendégeink lesznek, azt hittem, majd játszik valamit.

— Meglesz a zsidólakodalom marcipán nélkül is! — sziszegte az öreg, szemügyre véve Józsat. Majd a másik leányára nézett. — Manyika, csúffá tessed a derekadat! A hónod alól zsákok lógnak. Nézd meg csak, Józsa, a dereka alatt olyan dagadt, mintha nyolcadik hónapjában lenne . . .

— Hát igazítsa meg, mama! András úr, üljön kérem az ablakhoz és ne nézzen a szobába. Anyuka öltözzék gyorsan! — parancsolta Manyika.

Andris leült, amint parancsolták s az ablakon át nézte a székesegyház karcsú tornyát. Maga mögött ruhasuhogást hallott, az ágy alól kihúzott cipő csoszsanását, a fiókok csattanását és Manyika gyors lábdobogását, aki folyton forogva, minduntalan kacagott vagy csendesen hozzá lopózkodva, nedves tollal simított végig az arcán.

— Manyika kisasszony, megfogom! — szólt vidáman és nem fordulva hátra, csak maga mögé nyúlt.

— Üljön nyugton, mert bekötöm a szemét vagy fel is út, le is út.

— Meg se mozdulok már, de miféle ténsurak jönnek este?

— Mondja meg Józsa!

— Gavallér jön! Boltja van a Vas-utcában! — magyarázta az anya a paraván mögül prüszkölés és vízcsobogás közben.

— Hát Manyika kisasszony már útilaput kötött a magáénak talpára?

— Maga úgy fejezi ki magát, mint valami... suszter! — zúgta az öreg. — Jani úr csütörtökön hozta el. Pompás parthie s Józsanak is megtetszett.

— Nagyon helyes fiú! — súgta Józsa.

— Van cilindere, kissé karbolszagú s karkötőt visel!... — gúnyolódott Manyika nem ügyelve anyja integetéseire. — Cukorkát is hozott; héringzagúak voltak a cukrok, de csak legyürtük... Itt ült egész este s egész zlotovka ára mindenfélét evett meg... Azt mesélte, hogy kínálnak neki egy leányt, kinek háza van a Volya-utcában... hogy pap a bátyja... hogy jövő háztartása számára már vett az árverésen két, már kiszellőztetett matrácot és hogy Józsa épen beleillenék üzletébe a pult mögé...

— Manyika, ne beszélj badarságokat! — intette Józsa.

Egy pillanatra csend lett, Andrisnak fájdalmasan összeszorult a szíve, szemébe könny szökött. Lehajolt, hogy észrevétlenül letörülje, mikor Józsa azzal az ürüggyel, hogy kinéz az ablakon, mellével a vállára támaszkodott s fejét Andris arcához szorítva súgta:

— Ne higgyen neki egyetlen szót sem! A templomtér már tele van emberrel — tette hozzá hangosan.

Andris megrázkódott, mondani akart valamit, de a leány már nem volt ott.

— Anyuka, gyorsan, mert gyertyaoltásra érünk oda! Már harangoznak.

Csakugyan megszólaltak a székesegyház harangjai, olyan hirtelen és erősen, hogy egy galambcsapat felröppent a torony fölé és kóválygott a magasban, mint a szélől felkapott marék pihe. Azután az Augusztinusok harangja szólalt meg rezgő basszus hangon, utána a piaristáknál szökkent fel az ércscengés, mint a lángoszlop, később valahonnan messziről, a pálosok felől folytak szélesen ingó, hívó kongások s végül, már alig hallhatóan, mint a darvaknak valahol a messzeségben szóló kurrogása, a krakói-utcából folyt a harangzúgás.

Az ablak halkan rezgett, a szoba megtelt harangszóval s lassan ringani látszott és visszazsongta a harangzúgást. A lelket is zsongító édesbús, gyönyörérzés fogta el.

A leányok már készen voltak, csak az anyjuk késlekedett még. Ezért aztán úgy forogtak körülötte, mint a bűgő csigák.

Andris felszabadítva érezte magát s majd felfalta szemével Józst, olyan szépnek tetszett neki ma. Derékban karcsú és hajlékony, járása ringott, ruhadereka pedig majd kihasadt domború mellén, halvány, finom szeplőkkel gyöngén beszórt arca olyan volt, mint az őszibarack, égszínkék szemét világosszöke pillái aranyos árnyékkal vonták be. Andris olyan feltűnően kísérté szerelmes tekintetével, hogy Manyika elkezdett nevetni.

— Úgy mereszi a szemét, hogy majd kidülled . . . Józsa az, hát nem ismeri meg? . . . Litániára megyünk, nem esküvőre . . . Ne bújják be a falba . . .

Mosolygott a gúnyolódáson, de mikor kimentek, ugyanazzal a szerelmes tekintettel ölelte át a szobát és összes bútorait. Mély sóhajjal búcsúzott mindentől, mintha örökre búcsúznék . . .

A templomban nem volt tolongás, utánuk ment hát a padokig. Az asszonyok beültek, ő pedig oldalt állott Józsa mögé.

A litánia már megkezdődött, a szentély magas hajóját homály öntötte el, a sötét oldalkápolnáknak gyertyák lobogtak, a főoltár fölött a festett ablakok álmos titokzatosságai ködlöttek. Az orgona halk imaként bűgött, időnkint felszálltak az ének hangjai s lebegtek a magasban, a boltozatok alatt, mint az őserdőben eltévedtek síró dala. Majd az imádkozók suttogását lehetett hallani a csendben, mint mikor sűrű eső hull a falevelekre. De Andris mindebből semmit sem hallott. Csak Józst nézte, amint a könyv fölé hajolt és gondolatai valahol messze szálltak.

Elröpültek gondolatai a gyermekévekbe, a szülők elfelejtett sírhalmára, az elmúlt napokba . . . Végül arról is megfeledkezett, hol van. A fény, a hangok és imák arany hálójába fogva, fáradtan magába roskadt.

Az orgona olyan halkán és egyhangúan szólt, hogy szinte álomba ringatta. Titkon ásitott s aggodalmasan törülte szemét, mert a templom homályából az a fehér óriási ház rémlett eléje . . . A második emelet ablakán át az a gonosz mosolygott ki . . . A keze idegesen kereste a keblébe rejtett kést, őt magát borzongás rázta meg.

Az orgona elhallgatott. Andris magához tért. A litánia bevégeződött s a nép hullámozva áradt ki a templom elé. Ott már vártak rájuk a meghívottak. Józsa arca fellángolt, amint azt a hosszú mamlaszt üdvözölte. Manyika a magáéval fecsegett s minduntalan úgy felkacagott, hogy az emberek figyelni kezdték. Az öregasszony nagyon kedvesen hívta őket kávéra. Csak Andris ment egyedül, kissé hátrább, mert hozzá senki sem szólt s nem is ismertették meg azzal az újjal. Szomorúan vánszorgott és mogorva tekintettel méregette versenytársát.

Bement utánuk a folyosóra, de a lépcsőnél megállt, mert senki se hívta... Várta, talán behívják, talán csak pillanatra feledkeztek meg róla... De a lépcsőn mind magasabban hangzott a leányok beszéde, Manrika nevetése és a lépcsőfokok recsegése... Talán észre se vették, hogy elmaradt...

Megnyilt a lakás ajtaja...

Andris minden erejével odafigyelt. A szívverése is elállt a várokozásban... Az ajtó becsapódott.

Csend vette körül és úgy érezte, mintha nagy köszikla nehezedett volna a lelkére.

Megfeledkeztek róla!

Még az utcáról is felnézett az ablakra. Az ablak ép akkor világosodott meg. Mélyen felsóhajtott, aztán elment.

Uralkodott magán, de érezte, hogy rettenetes igazságtalanság történt vele. A lelkébe a fájdalom és a tehetetlen düh keserű könnyei ömöltek.

— Utálatos pofák! — morogta gyűlölettel.

Az órák hatot ütöttek, amikor a Zsigmond szobra elé ért. Sötét volt már. Az utcai lámpák egymás után gyuladtak ki mindenfelé. Csendes, meleg est volt. A gyalogjárók tele voltak lepergett őszi levelekkel. Kemény léptekkel haladt a járda közepén, durván lökte szét az ünneplőbe öltözött csoportokat, amiért fenyegető szitkok röpültek utána.

— Belém kötsz? Vágjalak kupán? — kiáltotta néha s fölemelte az öklét.

Félénken tértek ki az útjából. A fenyegetések is elhallgattak, mert a szeme villámokat szórt, dühös, sápadt arca pedig eltorzult a gyűlölettől. Időnkint megállt öntudatlanul, de bár lassan, mégis közeledett ahhoz a házhoz.

Sokáig állt valami kirakat előtt s egyszer csak suttogást hallott:

— Ne fordulj el... vigyázz... bármely pillanatban kijöhet...

A kirakat-üveghez hajolt. Ismerte a hangot és tudta, mit jelentenek ezek a szavak. Teljesen lecsillapodott s mintha kővé meredt volna. Ez a közeledő pillanat most teljesen a hatalmába ejtette.

Kissé meggyörnyedt, kezét mélyen a zsebébe süllyesztette és rendkívüli figyelemmel nézdegélte a szembejövőket. Lustán kullogott, mint az olyan ember, akinek semmi se sürgős. De amidőn elhaladt amellett a ház mellett, villámgyorsan és akár a fényképező készülék, olyan pontossággal mérte végig. A házmester a kapu alatt szundikált, a nagy folyosó ki volt világítva s az udvar mélyében fák imbolyogtak.

— Itt nagyon világos van, kimenet kopóba lehetne ütközni! — mondta ki a szentenciát.

Pár házzal odébb divatárúkereskedés volt. A nagy kirakatüveg mögött ing, gallér és nyakkendő hevert rakáson.

Külön megnézett minden darabot, anélkül, hogy bármit is látott volna és visszatért.

Nyugodtan és figyelmesen haladt a legközelebbi keresztutcáig. Megnézte a sarki rendőrt és újból visszatért. Sokszor sétált így végig, már szinte automatikusan, egy pillanatra se tévesztve szem elől az üres folyosót. Elosont a falak mellett, mint a prédára leső éhes farkas, minden pillanatban ugrásra készen, nem érezve sem aggodalmat, sem nyugtalanságot. Megfeszített figyelemmel lesett, hogy szinte fájdalmat érzett az erőltetett figyeléstől s Ignác gyerekeinek csínyjeire gondolt, meg a rigóra. Halkan fütyörészni is kezdte a keringőt, amelyre a madarat megtanította.

Vasárnap miatt a boltok nagyobb része zárva volt. A gyalogjárókon a homályt a kirakatokból kiáradó fénysávok imitt-amott megtarkázták. Keresztülhaladt a fénypásztákon anélkül, hogy bármit is észrevett volna, de a gyógyszerár ablakából kisugárzó vörös fény, mely valami vérszínű folyadékkal telt edénytől áradt, különösen kellemetlenül hatott rá. Mintha vérfolt lenne. Valami határozatlan aggodalommal el is kerülte azt a vörös fényt.

Éjjeledett már a város fölött. Az alulról sugárzó világosságtól szürkésarany színű ég borította be a magas, komor házakat, de az utca még mindig hangos és népes volt. A sétáló csoportok szüntelen zaj közben keresztezték egymást; néha hangos nevetés tört ki, vagy a leányok vidám hancurozása hallszott. Rikítóan öltözött utcai leányok kacsintgattak a férfiakra s lebegtek a vasárnapi közönség hangyanyüzsgésében, mint a tarka lepkék. Az utcai faburkolat tompán döngött a lovak lábai alatt, a bérkocsik zörögtek, villamosok csengtek és a beszélgetések és léptek ezreinek zaja úgy zúgott, mint a távoli tenger. A fáradhatatlan őrségként sorban álló lámpák világa lobogott.

Egy kapu alatt a házmester halkan furulyázott. Egy más homályos folyosón párocska állt, kézenfogva egymást. Helyenkint a boltok feliratainak aranyos betűi csillogtak. Néha felsuttogtak a gyalogjárók mellett a fák, alattuk ember ment nyakára akasztott ládikával és egyhangúan kiáltotta:

— Szivart, cigarettát, gyufát tessék venni!

Andris mindezt látta, hallotta és rögtön elfelejtette. De egyre jobban érdekelte a poszton álló rendőr, mert egyszer, midőn visszafordult a saroktól, úgy vélte, hogy hallja maga mögött nehéz, szabályos lépteit. Idegesen megrázkódott, de fejét nem fordította hátra. A legnagyobb nyugalommal állt meg a divatkereskedés kirakata előtt. Pompás vörös-zöldcsíkos nyakkendő ötlött a szemébe. Nagy kedvteléssel nézette.

— Jöjjön velem!

Megijedt ettől a hangtól, holott csak egy leány állt mellette csábító kipirosított ajkán mosoly. Szó nélkül hátat fordított neki s megindult a maga útján. Pár perc múlva észrevette, hogy valami öreggel megy együtt. Maga sem tudta miért, csak ezt az egyet ismerte meg, noha már többen is megszólították. Önkéntelenül utána ment az utcasarokig.

A rendőr valamit nézegetett a lámpa alatt, tehát megállt s azután elég sietve visszatért.

Hetet ütött már az óra.

Az idő borzalmas lassúsággal telt. Immár egész órája vár s amaz még nem mutatkozott. Időnkint már azt hitte, hogy talán nem vette észre és elszalasztotta . . . A második emelet ablakai ugyan még mindig világosak, de ha észrevétlenül mégis kereket talált volna oldani . . .

— Egész éjtszaka várok és kivárom! — határozta el, noha már fáradtnak érezte magát. A láz hevítette s nem tudta elfojtani belső reszketését, de egy pillanatra sem tétovázott s nem támadt benne rémület a szörnyű szándék miatt. Nem is gondolt rá, csak várta a jövő perceket... a lesujtás pillanatát. Néhányszor észrevette a messziről figyelő elvtársat, megértő pillantásokat váltottak és széjjelmentek . . . A percek már örökkévalóságnak tetszettek.

— Jöjjön velem! hívta csendesen ugyanaz a leány. Most megfigyelte, hogy elég fiatal és csinos, dús szőke hajú és erősen szeplős arcú.

— Messze lakol? — kérdezte szüntelenül a kapura sandítva.

— A Sörház-utcában, néhány lépésnyire innen. — Közelebb lépett.

Andris hirtelenül türelmetlen mozdulatot tett, látva, hogy a házmester felkelt.

— Jöjjön, drága, szép apukám! — kedveskedett a leány és megfogta a kezét.

Valami jövő-menő hosszasan füttyentett.

— Takarodj! — lökte el hevesen a leányt. Árnyékba fordult és futva szaladt át az utca túlsó oldalára, szembeállva a kapuval . . . A folyosó mélyében néhány személy jelent meg: magas, erős férfi, egy asszony és két kis gyermek.

— Végre! — szinte kiáltott örömeiben, de egyszerebe olyan rettenetes gyengeség fogta el, hogy a lámpaoszlophoz kellett támaszkodnia. A keze reszketett, belső izgatottsága fokozódott s rázta, mintha lázban lenne. De ennek dacára uralkodott magán és mohó szemmel nézte, hogyan jöttek ezek az emberek a kapu elé . . . A férfi pár szót váltott a házmesterrel és szivarra gyújtva karonfogta az asszonyt . . . A gyerekek kissé előre indultak . . .

Mint az árnyék követte őket párhuzamosan az utca másik oldalán, nem véve le róluk tekintetét. Később azonban előreugrott és szétlökve a járóelőket, az utca túlsó oldala felé vette útját. Nagy ívet kerített és a bérkocsik között keresztülhatolva, néhány házzal elébük került. A gyalogjárón már kevesebben voltak; köztük volt az a leány is, aki azelőtt megszólította, de most nem vette észre.

Lassan bandukolt most, a szembejövőket igyekezett megfigyelni, valami asszonynépeknek arcába is pillantott, de szeme önkéntelenül amazok felé vitte és csak őket látta . . . A járda közepén mentek. Látta őket az emberek közt támadt réseken s talán az emberi testeken keresztül is . . . Az ember szivarozott . . . Az asszony a karjára nehezedett. A gyer-

mekek előttük haladtak. Két leányka. A kisebbik mindkét karjával fehér játékkutyát szorított a kebléhez.

Andris kiegyenesedett és még lassabban ment... Már csak tíz és egynéhány lépésnyire voltak... Láta a szivar tüzét... Csak néhány személy választotta el tőlük... Az ember vörös arca megvillant a lámpa fényénél... Andris kissé meghajolt, mintha ugrásra készülne... A kezét a kés nyelén tartotta... Már szinte előtte voltak, alig pár lépésnyire... Hallotta a férfi hangját... A szíve megdobbant, de egészében egyetlen, kérlelhetetlen akarattá vált, minden eltűnt az érzéséből és emlékezetéből...

Már csak valami öt lépésnyire voltak... Csevegő leányok kerültek ki... A lélekzete elállt...

Már csak a gyógyszertár ablakából jövő vörös fény választotta el őket...

Még két lépés... kissé megtántorodott...

Még egy... és... összeütközött amazzal... Hirtelen kiegyenesedett, mintha ki akarná kerülni és rettenetes erővel szúrta a kést a baloldalába...

Olyan villámgyorsan történt, hogy a leszúrt ember fel se jajdult. Kissé megtántorodott, kitérta karjait és hanyatt esett.

Andris pedig tovább ment ugyanazon lassú, kímélt léptekkel. Lárma támadt, nem nézett hátra, de futni sem tudott, a lába felmondta a szolgálatot.

Az emberek összefutottak s a járdán fekvőhöz tolongtak. Az asszonyok nem is sejtve, hogy mi történt, próbálták fölemelni az áldozatot. A leánykák félénken állták körül.

Pár pillanat múlva néhány ember bevonszolta a patikába.

Andris hirtelen megállt s másokkal együtt visszatért a gyilkosság helyére. Valamivel sápadtabb volt, de annyira nyugodt és öntudatos, hogy észrevéve a járdán az elvesztett kutyácskát, elvitte a kis leánynak a patikába.

Az áldozat már haldoklott. A díványon feküdt kinyújtózva, eltorzult, sápadt arccal. A szeme üveges, tágranyitott, a szája kissé nyitva valami néma, rettenetes kiáltásra. Levetkőztetett mellét alvadó vér borította, néha hörgött és rángatta a lábát. Nem volt már segítségre.

Az emberek tanácstalanul tolongtak komoran, hallgatagul. Csak az áldozat felesége emelgette a fejét és jajgatott torkaszakadtából. A leánykák pedig fájdalomosan sírtak.

Andris a tömegben állva, nyugodt, könnyed részvétet kifejező tekintettel nézte a haldoklót, amint rendszerint az idegen, kellemetlen dolgokra nézni szoktak. Mintha megfeledkezett volna, hogy ő ölte meg, hogy az ő kése járta át szívét, melyből a fekete, habzó vér folydogált. Közönyös kíváncsisággal nézte a haldokló arcát és szíve egyetlen egyszer sem dobbant meg hevesebben a borzalomtól vagy félelemtől. Tolakodott, mint a többiek és nézte, mint mások a szokatlan látványt. Még nem fogta fel a helyzetet.

A várakozás órái, az okok, a csapás, a csak most átélt összes pillanatok egyszerre a feledés mélyébe merültek, mintha sohasem is lettek volna. Csak a gyermekek sírása hatotta meg és volt olyan pillanat, melyben kedve lett volna őket karjára kapni, magához ölelni s letörölni a könnyeket a fájdalmas kis orcákról, ahogy ezt akárhányszor tette Ignác gyerekeivel.

Eljöttek a mentők, megjelent a rendőrség, de Andris ott állt, mintha gyökeret vert volna a lába, míg valaki erővel ki nem húzta az utcára.

— Megőrültél?! Magad rohansz a körmük közé! Szedd a lábad!

— Igaz! Már vége a lármának... Jól végeztem, mi?

Senki sem felelt. Csodálkozva körülnézett, de az elvtárs már nem volt mellette. Valami különös érzése támadt. Felhajtotta gallérját, gondosan begombolkozott s önkéntelenül megállapította, hogy a kés a helyén van.

A járda már szinte üres volt, csak itt-ott feketéltek a járó-kelők kis csoportjai. A boltok redőnyeit kezdték már levonni, a fal mellett az árnyékban leányok perlekedtek. A folyosókon a szolgálók nevetgélése hangzott, néhány bérkocsi állt a lámpaoszlopok mellett, a gyalogjáró szélén vak muzsikus ment, hegedű a hóna alatt s bottal tapogatta az utat. Egyik kapu előtt kutyák kergetőztek. Több ablak világított a házakból, amelyek mintha meghajolt volna s úgy néztek az üres utcára. Az órák ismét ütöttek.

Andris megállt az utcasarkon és üres tekintettel nézte a rendőrt. Valaki megfogta a kezét. Szinte kővé meredt, de nem mozdult meg.

— Megyünk, szép uracskám?

Vidáman felkacagott. A leány hozzásímult és fecsegve vezette, de a lámpák mellett különös, vizsgatekintettel figyelte arcát.

— Nem látta, hogyan gyilkoltak le valakit?

— Hol? Kit? — Mintha hirtelen felébredt volna.

— A mentők már elvitték, de nem éli meg, míg odaérnek.

— Láttam... A patikában feküdt... A gyermekek sírtak... — Idegesen megrázkódott.

— Úgy látszik, spicli... — A leány óvatosan körülnézett s csak azután folytatta: A házmester azt mondta, hogy négyen leskelődtek rá a kapuban...

— Ne hadarj ostobaságokat! — tört ki hevesen.

— Mit ugrál?... Én nem erőszakolom, hogy jöjjön! Fel is út, le is út! — kiáltott a lány sértődve.

Andris átölelte a derekát és erősen megszorítva, szelídebben súgta:

— Menjünk gyorsabban, rövid az időm!

Békességben mentek tovább, de a leány alig palástolható aggodalommal folyton hátratekintgetett. Feltűnt ez Andrisnak is és megkérdezte:

— Félted a sarkadat?

— Nem, nem, de úgy rémlett, hogy valaki utánunk szalad. — Újból hátranézett.

— Valami legény tán verést ígért, hogy így forogsz . . . — tréfálkozott Andris.

— Nincs szeretőm, magam vagyok szegény árva! — és elérzékenyedve nézett a szemébe. Nagyon tetszett neki a fiú. — De ha maga akarná, megszerethetnők egymást hosszabb időre, mi?

Szenvedélyesen hozzásimult, de Andris feleletül olyan tekintettel mérte végig, hogy lecsüggesztette fejét és elhallgatott.

Pár perc múlva már a Sörház-utcában voltak, egy földszintes, boltozott szobában.

Andris a kis asztal mellé ült és cigarettázva, révedezett tekintetével a gyertyával világított, homályos szobában. A levegőben dohos szag érzett.

— Átjáró ház ez? — kérdezte végül.

— Igen, a Szent János-utcára. — Befüggönyözte az ablakot és az ágya körül spanyol falat állított.

— Már láttalak valahol! — Figyelmesen nézte a leányt.

— Nem emlékszik rá? A bolt előtt megszólítottam . . . — Leült az ölébe. — Azután az utcán láttam, még pedig többször is . . . Olyan képet vágott, mintha barátjára várna. — Sokat jelentően nevetett.

— A babámat vártam s nem jött el az ebanyját! — káromkodott Andris s olyan ügyetlenül adta a haragost, hogy a leány gyanakodva nézett reá. Ebben a pillanatban ő is ijedt, kutató tekintettel mérte végig a leányt. Szemük találkozott, azután visszahúzódott a mélybe és széjjelrebbent a két szem, mint megriadt két madár. A leány hevesen köhögött, igazította a vánkosokat, Andris pedig megrezsent és fel akart kelni, hogy elfusson. De mielőtt megmozdult volna, a leány szenvedélyesen a nyakába borult.

— Maradjon kedves . . . olyan csend van nálam . . . maradjon, aranyos! — kérte és elhalmozta csókjaival.

Andris aggodalma elmúlt. Hallatlan hevességgel viszonzta az öleléseket. A fellázadt vér hirtelen lángolása és az olthatatlan csókszomj egészen elvakította. Olyan hevesen dobta a székre felöltőjét, hogy a kés csengve hullott ki zsebéből a padlóra.

— Bicskával sétál a kis hamis! — súgta a leány tréfálkozást tetteve.

— Hahaha . . . közönséges békanyúzó . . . — felelte Andris ugyanúgy s felemelte a kabátot a padlóról.

— Adjon néhány kopejkát, harapnivalót hozok . . . Nem egészséges éhgyomorra szeretkezni. No, tegyen hozzá néhányat vutecskára is . . .

— Jól van, magam is megéheztem! — Teljesen visszanyerte már egyensúlyát. A kést visszatette a helyére s pénzt adott a leánynak. Az rögtön elszaladt.

Csend vette körül, lustán nyujtózkodott, fájt minden csontja. Na-

gyon fáradtnak érezte magát s jobbkezét fájdalom nélkül nem tudta mozgatni a csuklóban.

— Megette a fene a dolgomat! Holnap nem bírom tartani a reszelőt. — Gondolta s leereszkedett a székre. Az arca égett, szemében homokot érzett. A homlokát dörzsölte s ásított az unalomtól. Minduntalan valami különös, felfoghatatlan állapotba merült. Hiszen nem aludt s amint becsukta szemét, mégis úgy hitte, hogy ott van az utcán és újból várakozik . . . újból sétál . . . Minden úgy végighaladt a szeme előtt, mint a bűvész lámpájánál. Az emberek jártak . . . a lámpák csillogtak . . . hangok emelkedtek.

Talpraugrott. Odakünn bérkocsi haladt el olyan zajjal, hogy az összes bútorok megreszkettek. Erre mintha felébredt volna, de szörnyen elcsigázottnak és álmosnak érezte magát. Ledőlt az ágyra s azonmód elaludt. Pár perc múlva felébresztette a leányzó, de ő azt hitte, órákon át aludt. Frissnek és kialudtnak érezte magát. Mohón evett s nem kímélte az üveg tartalmát.

Mindketten rózsás hangulatban voltak, mire felkeltek az asztaltól. Andrisnak szédült a feje, majdnem mámoros lett attól a néhány pohárkától. Nevetgélt, dudolt és tréfált, de voltaképen nem volt tisztában, mi történik vele, mert gyakran nevetés közben elkomorult és tompa, bárgyú tekintettel nézett körül.

Gyorsan vetkőzni kezdett, csakhogy a keze ügyetlen volt, nem találta a gallér gombját. Előbb az inget akarta levetni, majd meg begombolta összes gombjait.

— Itt asszonysegítség kell! — nevetett a leány és felugrott, hogy segítsen. Amint azonban kigombolta a mellényt, hirtelen hátraszökött. Az ingen véres folt látszott . . . Gyorsan magára kapta a paplant és összegomolyodva nézett Andrisra kimondhatatlanul aggodalmas csodálkozással és irtózással . . . Andris egyszerre megértett mindent, mert ugyanakkor ő is észrevette a vérfoltot. A vér, úgy látszik, egészen odáig szivárgott be a késről. Nagyon elsápadt, az ágyhoz szökött s lassan a leány fölé hajolt. A leánynak félelemtől megüvegesedett szemébe fúrta őrült tekintetét és vésztojósán kérdezte:

— Láttad, mi? Láttad! . . .

A leánynak elállt a lélekzete, a kiáltás ráfagyott nyitott szájára. A vánkosok közé akart bújni a legény kérlelhetetlen arca elől, de egyúttal kétségbeesve tapadt a szeme annak szúrós tekintetére.

Andris a jobbkezevel valamit keresett a mellén, baltenyere pedig ragadozóan közeledett a leány torkához, aki közel volt a megőrüléshez.

— Mi bajod? — nyögte ki végül a szorongatott leány valami végső erőfeszítéssel.

Ez némileg magához térítette Andrist. Lázasan kezdett öltözködni.

— El kell mennem, nem érek rá, máskor jövök! . . . — dadogta s kerülte a leány tekintetét. Az mozdulni se mert, mikor Andris kiment.

Egy darabig a sötét, üres folyosón állott. Komor gondolatok nyugtalanították.

— Mindent tud... elárul... talán már meg is mondta... — Megszorította a kés nyelét s visszatért az ajtóhoz. Már be volt csukva. Türelmetlenül kopogott.

— Nyisd ki, Rózsi! Nyiss ajtót, elfelejtettem pénzt adni! — kérte nagyon szelíden. Az ajtón belül neszt hallott, megfordult a kulcs, de az ajtó nem nyilott ki. A leány nem engedte magát elámítani, érezte a halál közelségét.

Nem várt sokáig. A keskeny udvaron keresztül kiment a Szent János-utcára. Épen a szomszédos házban lakott Józsa kisasszony. Szokásból felnézett. A negyedik emelet ablaka ki volt világítva, a fénykéve épen a templom tornyára esett. Gyűlölettel köpött egyet és futva sietett haza.

Senki sem volt otthon. A szomszédos lakásokban itt-ott még égett a világ, hiszen alig mult tíz óra. A kapu is még nyitva állott. Lent, a földszinti lakásokban még minden ablakból áradt a fény; a mosónő szobájából pedig muzsika hallatszott és sok vidám hang lármája. Ott még mulattak.

Gyorsan átöltözködött. Az inget elégette a tűzhelyen, a kést a láda fenekére dobta a holmi alá s gondolkozni kezdett, mitévő legyen. Kedve lett volna benézni a mosónőhöz, de még se tette. Teát készített és lassan iddögálva nézte az udvart, a kivilágított ablakok sorát és szinte öntudatlanul szemlélte onnan felülről a lakások belsejét. A háztulajdonos lakásában függőlámpa alatt kerek asztalnál gimnázista egyenruhába öltözött fiúcska írt s valami sovány asszony bekötött arccal passziánszot rakott. Mellettük a boltosnénál gyerekek kergetőztek a szobában és ugatott a kutya. Tovább az udvarban valaki újságot olvasott, háttal az ablaknak meg egy öreg asszony ült, macska volt az ölében. A padlásszobákra emelte unott szemét s az utolsóban meglátta az ablakon át a zsidó cipész fejét, amint a munkája fölé hajolt és szemlélte szabályos kézmozdulatát.

A mosónőnél egyre hangosabban szólt a harmonika.

— Nem bírja ki a fujtató! — morogta búsan. Mihály tüzes kerिंगőt játszott, hogy a falak is megrázkódtak. Nevetés hangzott s később mikor elcsendesült, egy fiatal, érces hang nótára gyujtott.

Az ének elég sokáig tartott s Andris kiesett a sodrából.

— Hogy a nyavalya essen beléjük! Elrontják a harmonikát s aludni sem engednek. — Bebújt a függöny mögé a saját fekvőhelyére s menten elaludt.

Másnap, hétfőn reggel, bár a keze még fáj, elment a gyárba s mint rendszeren, beállt a nehéz napi munkába.

Ezek az összes tegnapi események mintha a feledés legmélyebb szakadékába hulltak volna. Megölt egy embert és egy pillanatra sem érzett semmiféle lelkiismeretfurdalást vagy félelmet. Embert ölt s nem

gondolt vele, mint ahogy nem gondolunk valami távoli szürke köznapra : volt és nyomtalanul eltűnt.

És amikor a beavatottak bámulták, egész őszintén mondta :

— Ha lesz valami új munka, én mindig kész vagyok. Az ügyért mindent. Különbén nem nagy dolog, bárki megtenné a helyemben. Mihály kiakarta tapogatni tegnapi viselt dolgait.

— Megbékültem a kötnivalóval. Nagyon derék fiú ! — hazudta óvatosan.

De Mihály hitetlenül nézett rá. Ismerte csöndes makacosságát.

Még aznap este a lapok hosszasan írtak a gyilkosságról. Némelyek tépték ruhájukat az erkölcsök elvadulásán. A fenköltebbek és szentelt vízzel jobban meghintettek nehéz könnyeket hullattak a meggyilkolt családapa és nemesszívű polgár sírja felett.

A rendőrség kettőzött buzgalommal kereste a gyilkost s az egész város néhány napig a hallatlan büntényről beszélt.

Beszéltek róla a gyárban is a szomszédos csavarvágók és esztergapadok mellett. Andris mosolyogva hallgatta a különféle mendemondákat a gyilkosról s ez annyira mulattatta, hogy akárhányszor maga kezdte a beszédet és eregette a legellentmondóbb feltevéseket.

Egy este hazamenet hallotta, amint a mosónő magyarázta :

— Azok ölték meg, akik nem hiszik az Istent ! Uram Jézus, olyan érdemes ember, hivatalnok és a bernardinusoknál tagja volt a Rózsa-füzér Társulatnak ! Én tudom . . .

Andris is tudta, miféle szerzetbe tartozott áldozata, tehát csak köpött az emlékére.

De mivel Ignácné is rögtön erről kezdett fecsegni, Andris egy szót se szólt. Vacsora után pedig a függöny mögé hívta a gyerekeket és kicsi szélmalmost faragott nekik. Manikának pedig, aki ma folyton sírt, azt ígérte, hogy olyan fehér kutyuskát vesz neki a boltban, amelyik ugrálni is tud.

Annak a kis lánynak a játékszere jutott az eszébe . . .

— Megnémult tán ma András úr? — kérdezte az asszony, akit bosszantott már Andris hallgatósága.

— Dejszen hallgatom ! Mondjon valami újat ! — felelte Andris nevetve, mire Ignácné haragosan morogni kezdett :

— A lakók, hogy az Isten akárhová tegye, csavarognak vagy alszanak. Az ember még csak nem is szólhat senkihez. Olyan nagyra vannak, mintha Isten tudja, mik lennének.

Andris ingerült lett, fogta a harmonikát, de az ajtóból visszaszólt :

— Elsején kiköltözhetem. Két rubelemért akárhol kapok lakást, habár talán nem lesz is benne lárma és svábbogár . . .

— No nézze meg az ember, milyen gróf úrfi ! Már a svábbogár is útjában van ! Hát menjen s törje ki a nyakát ! — kiáltotta utána, nagyon is szíven találva, az asszony.

Elment a zsidóhoz s egész este ott harmonikázott, körülvéve a

kis Icigekkel. Az öreg buzgón dolgozott, olykor kedvtelve csettintgetett, verte a taktust a kalapáccsal s mikor Andris távozóban volt, súgta :

— Én tudom, kit öltek meg vasárnap... Bárcsak valamennyit elérné a sorsa... bárcsak...

— Talán el is éri! — mosolygott Andris és elment aludni. De nem aludt el rögtön, mint rendesen. A mosónő szavai jártak az eszében. Makacsul vissza-visszatértek. Azután Józsa jutott eszébe s olyan vágy fogta el szívét, hogy mindenek ellenére is elhatározta: elmegy hozzá a legközelebbi vasárnapon.

De a vasárnap még nagyon messze volt. Annyi hosszú nap és éjtszaka!

A napok pedig csodálatosan lassan multak. Ezek a szomorú késő őszi, sugár nélküli árva, szürke, komor napok. Fojtó ködökben, sárral és rothadással bűzlőn virradtak és eső csobogások közt, hidegtől didegve alkonyodtak.

Éjtszakánkint szelek tévelyegtek, ütődtek a háztetőkhöz, süvöltöztek az üres utcákon, nyögtek súlyuk alatt a kopasz fák, locsogtak az ereszcSATORNÁK, a házak nedvesen és feketén álltak s nyomasztó szomorúság nehezedett a szívekre. A lelkeket pedig határozatlan vágy marcangolta.

Andris türelmetlenül számlálta a napokat, mert őt is mind fájdalmasabb vágy emésztette. Egy este már nem bírta ki, elszaladt a Szent János-utcába, de nem mert Józsaéékhoz felmenni. Csak megnézte a világos ablakokat, sóhajtott és hazacammogott.

És a vasárnap reményével termett talpon minden nap. Az első távoli sípjelre, kapta a bádóg kávésbögrét s még félig álmosan rohant a fekete, hosszú utcán végig, a füstöt és villanyvilágosságot lövellő gyárhoz. S midőn megszólalt a második fütty, már belépett munkatermébe és megállott az őrhelyén. És mindig, egyaránt különös borzongással várta a jelt; a kerekek első, még álmos mozdulatát, a vasokoloszsusok első rezdülését és a lendülő erővel ragadott szíjak első sívító rebbenését.

Azután pedig, midőn a gépek már belélendültek a munkába, mikor az egész gyár lázasan rezgett s a terméken szörnyű zaj ömlött el, mint a háborgó tenger zúgása, megnyugodott és munkába temetkezve megfeledezett önmagáról és az egész világról.

És így telt el az ideje szombat délig. Mint rendesen, most is elfutott Ignácnéhoz ebédre. Ebédjét gyorsan megette és rögtön sapkája után nyúlt. Akkor Ignácné kérőleg megszólította :

— Lesz szíves talán korábban jönni és ügyelni a gyerekekre, mert estére a nénémhöz kell elnézmem. Tudja, ahhoz, akinek bérkocsija van, Manyika keresztanyjához; beteg. Lehet, hogy éjtszakára is ott maradok s nem tudni, mikor jön haza az uram.

Andris ünnepélyesen megígérte a szívességet és sietett a krakói

utcába. Meghosszabbította ugyan ezzel a gyárba vezető utat, csak-hogy kedve kerekedett, hogy megnézzze azt a nyakkendőt. Még ott lógott a kirakatban s most még sokkal szebbnek látszott.

— Este a kifizetés után megveszem — határozta el s az volt a terve, hogy holnap felveszi, amikor Józsa kisasszonyhoz megy.

Amint elhaladt ama ház előtt, ahol az áldozat lakott, önkéntelenül fölnézett a második emelet ablakaira. Nyitva voltak. Később benézett a gyógyszertárba, a kis divánra, mely az ajtóval szemben állott s nyugodtan továbbállt. Olyan hidegen gondolt a vasárnapi jelenetre s annyira közönyösen, mint ahogy az ember valami régi, már elfeledett álomra emlékezik.

Különben mi köze is lett volna hozzá? Hiszen az ügyért történt...

— Egy latorral kevesebb! — gondolta. Vidáman füttyörészett és sietve ment, hogy még az utolsó sípjel előtt érjen a gyárba. De a Szent Kereszt templománál valami temetési menet állta el az útját. Sűrű tömeg hullámozott az utcán és a gyalogjárókon.

Andris közönyösen nézte az arcokat és a papok fehér karingét. A koporsót már felhozták a templom földalatti helyiségéből. Nehézesen ringott a sok emberfej fölött. Valami kiáltás hasított át a levegőt és fájdalmas gyereksírás hallatszott. A koporsót feltették a gyász-kocsira, koszorúkkal borították, a papok ajkán megzendült a temetési ének s a menet megindult. Andris ment a maga útján, de a következő utcasarkon hirtelen megállt.

— Talán ő az? — cikázott át, mint vakító villám az agyán. Megfordult, halálsápadttá vált s rémülten nézte a koporsót. Az, mint virághalmaz emelkedett a nép fekete tömege fölött, a komor gyászének halkabban szólt s még a kocsik zörgése is tompította.

— Talán... — zúgott a fejében rosszat sejtetően és gyorsan, gondolkodás nélkül indult meg a menet után. Megakart győződni. Az aranyos névtábla már messziről csillogott, de olyan nagy néptömeg választotta el tőle, hogy nem érhetette el szemével a betűket. Átment a járdára, hogy oldalról nézze meg, de az utolsó pillanatban megingott elhatározásában. Hideg borzongás futott végig rajta, a szeme elhomályosodott, a lába nehezen mozgott, mintha békóba volna verve. Félt a megbizonyosodástól. Iszonyodott és mindjobban és fájdalmasabban vergődve gondolataiban, hátramaradt. A menet mindinkább távolodott tőle, de azért folyton követte, mintha valami húzta volna. Ez a koporsó beleragadt a szemébe és mint a fejek hullámain ringó virágos, fekete hajó úszott előtte a szürke, szomorú levegőben.

Hirtelen meggyorsította lépteit. Közel ért a menethez. Fűrészszó, aggodalmas tekintettel szemlélte az arcokat s közvetlen a gyászhintó után gyászruhás asszonyt vett észre és két gyermeket. Megborzongott és meggyörnyedt, mintha ütés érte volna.

— Talán az övéi?...

A menet eléggé eltávolodott, ő pedig még mindig ott állt egy ház

előtt. A gondolatok vihara dúlt benne. Úgy keltek, mint az orkán és vad, jéghideg rémülettel üvöltöttek fel benne. Nem értette, mi történiük vele s hiába is igyekezett megérteni. Mozgatta szemhéját, mintha pilláival akarná lerázni a beléje csapó mennyköveket, de csak még jobban káprázott s mind mélyebb, kínzó, semmivel el nem hárítható zűrzavarba sülyedt. Gondolatai úgy széthulltak, mint a repedt cserépből a száraz homok, a szívét mind nagyobb szorongás fogta el.

És ismét elindult a temetési menet után, mert mennie kellett. Mintha oda lett volna láncolva valami megmagyarázhatatlan félelemmel, mintha valami szörnyű kéz nyúlt volna ki abból a koporsóból s a hajánál fogva húzná.

Mikor pedig a papok éneke fájdalmasabban zendült meg s úgy hullt a szívekre, mint a hangok zuhataga, Andris magához tért egy kis időre. Bámulva nézett körül s összeszedni igyekezett öntudata szálait: — Miféle emberek ezek? . . .

De az ének elhallgatott, a tömeg magával ragadta és újból magához láncolta a koporsó. Ismét az éberen látott kínzó álomba merült.

Zöldes-szürke, száraz nap volt, a szél fujdogált, az ég alacsonyan lógott és fakón, mint a sírástól kimart szempár. A komor házak ködös ablakai csillogtak, a templomok tornyai a magasba törtek, mint az örökké a földhöz láncoltak könyörgő, megkövült kiáltása. A fák féldoldalra hajoltak s mintha sugdosnának egymásnak. A menettől oldalt terhes szekerek húzódtak. Gördültek a bérkocsik, csengetett a villamos s a járdákon tömegek morogtak. Köröskörül pedig forrt az erőteljes élet, mint a habzó kehely. A szokott, hatalmas mindennapi élet, mely már annyira idegen és távoli annak az emberi hamunak, annak a marék földnek, amely immár lefordult az élet mezejéről és holtan dőlt az ellenkező oldalra: a halálba.

És Andris lelke is, amely még véres fáradsággal igyekezett felemelkedni az élet ingoványaiból s amely a kín keresztjére feszítettett, már érezni kezdett valami még homályos, de rettenetes igazságot . . .

Mind közelebb jutott hozzá. Az az igazság már beléje is surrant, mint a kígyó, ott növekedett és a rémület tüskés csavarodásaival szorongatta a szívét. Sőt már az agyában is kopogott a kérlelhetlenség csontváz-újjával . . .

De még védekezett ellene az önfenntartási ösztön hatalmával. Voltak pillanatok, melyekben akaraterjének összes maradványaival, a kétségbeesés egész dühével igyekezett feljutni az élet felszínére s menekülni ettől a rögeszmétől.

Ilyenkor visszatért énjének teljes öntudata. Kergette a rémlátásokat, hessegette félelmét és megvetéssel gondolt rájuk.

— A fenébe is az ilyen elérékenyedéssel! Talán nem is ő az! S különben is, mi történt? Hiszen nem embert öltem, csak spiclit! — vágta oda önmagának hetvenkedve és kihívóan s elfordult a temetési menettől. De mielőtt kiszökhetett volna a komor ének köréből, mielőtt

még belekapaszzkodhatott volna az életbe, a lelkiismeret újból megragadta vasmarkával és ismét hurcolta a menet után. Most még engedelmesebben követte a titokzatos hatalom parancsait. Tették még öntudattá ki nem fejlett borzalmassága kimondhatatlan félelem mélységébe taszította.

Öntudatlan, automatikus mozdulatokkal haladt már s valami kifürkészhetetlen távolba nézett.

Nem tudta, mikor mentek át a hídon, mikor hagyták el az utolsó házakat, mikor értek ki a széles, magános útra. Nem tudott már semmit.

Az alkony beszórta már a világot hamvas, nehéz homályporával, a szél ereje növekedett, az útmenti fák fájdalmasan nyögve hajladoztak, az ének tompán visszhangzott, mint a szárnycsattogás. A meg-némult mezőkről és rétekről a halál szomorúsága szállott. A láthatatlan emberi hajlékok ablakaiból sárga világosság áradt, mint a szentelt gyertyák sorozata. Szétesett már minden alak, a homályból szörnyű, felismerhetlen kísértetek bújtak ki.

Andris mind nehezkesebben lépkedett s úgy érezte, mintha feneketlen mélységbe zuhanna. Mintha szállna, mint a vihartól kitépett fa. Mikor a menet megállt a temető előtt, önkéntelenül elbújt egy fa mögé s úgy bámult megfélekedve mindenről . . .

A koporsót most vállra emelve vitték a kísérők. A menet sorakozott s megindult a hosszú, homályos fason a szurokfáklyák után, melyek mint tüzes bokrok gyultak ki és lobogtak a szélben. Az ének komor hangja ismét felzendült, sírás és jajgatás is hangzott. Megszólaltak a harangok is. Úgy látszott, hogy az egész temető sír és zokogással tölti meg a levegőt.

Andrisnak szörnyű érzése támadt. Irtózatossá fajdalom szorította össze a szívét és égető könny gördült a szeméből. A kimondhatatlan bánat és vágyakozás könnye.

Csak vánszorgott a többiek után.

Zavaros őszi este fakó, rohadt rongyokba burkolta a földet. A szélhordta homokhalmok úgy sárgállottak, mint a tarkoponyák. A fák aggódalmasan zúgtak, az apró, fehér nyírfák olyan kétségbeesetten rezegtek, mintha zokogás rázná őket, mintha a sírdombokra akarnának borulni. A keresztek útját állták és vész-tjóslóan feketéltek kiterjesztett karjaikkal. A sírdombok megszámlálhatatlan sorban nőttek ki előtte, a bokrok beleakadtak ruhájába s a fák, sírkövek, váratlan és áthatolhatatlan gátként álltak elébe. A harangok pedig szüntelenül szóltak zokogva és kétségbeesetten, mintha minden sírhalom külön kiáltana igazságért . . .

A menet valamerre befordult és eltűnt a szeme elől, mintha felolvadt volna a homályban.

Tanácsstalanul nézett széjjel, mert valahol a távolban halk ének hallatszott és fáklyafény csillogott. De mivel nem tudta meghatározni, hol van ez, gondolkodás nélkül elindult egy más temetés után.

A temetések végeszakadatlan sorban követték egymást. Minde-
nütt koporsó, sírás, ének és világosság. Elment mindegyik után és
minden sírnál, midőn a sírás rezgettette a levegőt, midőn felhangzott
a kiáltás, mint az átokszó, mikor a göröngy utálatosan dübörögve hul-
lott a koporsóra; a többiekkel együtt szenvedett kimondhatatlan
kínokat és ontott véres könnyeket...

Úgy érezte ugyanis, hogy elvesztette valamely legdrágábbját s
most adja át zsákmányul az örök éjnek. Tehát letérdelt, imádkozott
és sírt a többiekkel és ép úgy érezte a veszteség súlyát, az elhagyatott-
ság keserűségét, az örök válás kínját s az árvaság kétségbeesését, mint
a többi.

A lelke már megtévelyedett, mint a végtelenben megvakult madár
s nem is tudta, hogy került valami csoporttal egy gyászba öltözött,
kisírt szemű emberekkel telt vendéglőbe.

A pincérek sört, kolbászt, sajtdarabkákat hordtak szét. A kony-
hában néha megcsendült a mozsár. Az óriási terem különböző sarkai-
ban olykor sírás támadt vagy pohárcsengéssel és halk visszaemlékezé-
sekkel összekevert panaszhangok hallatszóttak. Néhány gyászoló a pult
mellett iddógálva vígan mulatott a kövér vendéglősnével, a sarokban
pedig a felső ruhák halmazán sírástól kimerült gyermekek aludtak...

Andris ott ült az érintetlen pohár előtt és hasztalan igyekezett
visszaemlékezni, hogy voltaképen kit is temetett el.

Azután pedig, mikor a gyászos hangulat még bánatosabbá vált
a teremben s a levegőt görcsös zokogás hasította, maga is sírásra fakadt,
szívét égő fájdalom marta és nyomta a földre, mintha mindazok a
koporsók, a holttestek és sírdombok reá dőltek volna.

Úgy érezte, mintha ennek az összes gyásznak és fájdalomnak
ő lenne az oka s mintha a lelki kín minden könnye mint szikla reá hul-
lana s átokként nehezednék reá.

Mind mélyebben hajolt meg bűnének szörnyű érzetében.

Néha olyan fájdalom tükröződött az arcán és bámult ki a szemé-
ből, hogy az érzékenyebb szívű emberek részvétellel fordultak feléje.

— Uram, nem szabad annyira kétségbe esni. Az Isten irgalmas
s megkönyörül az árvákon. Ma én is az uramat temettem el! Árva
vagyok, mint ön, azért értem... — S amint így vigasztalták, vissza-
fojthatatlan zokogásban tört ki. Másik oldalról valami ténsúr koccin-
totta össze jóindulatúan sörös poharát az övével, mely még mindig
érintetlenül állott.

— Elmulik, uram! Asszonyi dolog a sírás. Maga még fiatal... no...

Még csak azt sem tudta, hogy őt szólítgatják.

— Bizonyosan a feleségét vesztette el! Istenem, ilyen fiatal s
ilyen derék... S az én szegény uram...

— Nem kell kétségbeesni! Föl a fület, kedves uram! Én is már
a második feleségemet vesztettem el s valahogy mégis élek... Hiába,
Isten akarata... Pedig cukor volt, uram, nem asszony! Sokat táncolt,

hideg vizet ivott rá és kampec, kedves uram! — beszélte az egyik úr és ujjával letörölte a sört a bajuszáról.

Ezt sem hallotta. Valami mély szakadékból nézett rájuk, ahová az emberi hang már el nem ér.

A vendéglőbe folyton újabb emberek jöttek. Alig száradtak föl az egyik szem könnyei, már új zokogás tört ki. A terem szüntelenül hangzott az elfojtott sírástól s a panasztól. Minden sarokból, minden asztal mellől gyász kesergett és jajgatott az emberi nyomorúság. De a pincérek szünet nélkül hordták a sört és pálinkát, folyton csörögtek a tányérok s áradt a sör és párolt kolbász kellemetlen illata.

— Bizonyosan az édes anyját siratja annyira? — kérdezte ismét egy szelíd hang.

Végül meghallotta, sokáig nézett egy jóságos arcot és megszólalt: — Embert öltem . . .

Mintha ez önkéntelen vallomás után magához tért volna. Mérethetetlen megkönnyebbülést érzett. Nyíltan nézett körül, bár szomorúan. Szánalomteljes tekintetek vették körül, néhány fej sokat jelentően bólogatott. Valaki a homlokára bökött az ujjával, más pedig elhúzódtott tőle.

Andris felkelt és lassan kiment.

Öreg éjtszaka volt már. A város fölött világosság lebegett, az éj áttekinthetetlen távolságában a lámpák ezrei fénylettek, mintha megszámlálhatatlan szem nézne minden oldalról. A város tompa zúgása szakadatlanul zsongott.

Andris csak a hídon állt meg, hogy kissé megpihenjen.

A karfára támaszkodott s nézte a titokzatosan rezgő sötétséget s a csendesen folyó hullámokat. Nedves szellő hűsítette lázas arcát, a víz pedig olyan csendesen, álmosítóan csobogott s olyan édesen, csillapítóan, hogy a szegény fiú alig tudott elszakadni a korláttól.

— Vétkeztem! — suttopta magában, a saját lelkének.

Hirtelen megállott. A megölt hullája állott előtte . . . A járdán feküdt keresztbe . . . Feltépett melléből dült a vér . . . Az arcát a haldoklás kínja torzította el . . .

Nem rémült már meg, csak megtörülte szemét és elment. De nem mert maga elé nézni, mert érezte, hogy amannak előtte kell lennie, sőt most már jól látta lehúnyt szemhéján keresztül is. Mint akkor a gyógyszerházban . . . a díványon feküdt . . . vérbefagyva . . . a haldoklás utolsó percében . . . hallotta a gyermekek sírását . . .

Nem bírta ki sokáig s a városba érve, futott, mint az őrült, széjjel-lökdösve a járókelőket.

Ignácék nem voltak otthon, a gyermekek felöltözve aludtak, amikor bement, felébredtek s a fiucska sírni kezdett. Panaszkodott, hogy éhes. Elhallgattatta, megetette, elmondta velök az imádságot, lefektette az ágyba, gondosan betakarta s melléjük ült az ágy szélére.

— Vétkeztem! — súgta csendesebben és fájdalmasabban.

— Bűnös vagyok! — ismételte s összegörnyedt önmagában, mert ez a két szó úgy hullott a fejére, mint a kő, mely romjaival betemette.

— Kénytelen voltam vele! Hiszen ő... — nyögött fel félenken mentegetőzve lelkiismerete kérlelhetetlen ítélőszéke előtt. De hirtelen az összes indító okok s az összes mentségek olyan gyöngéknek, ostobáknak, sőt gonoszaknak tünnek fel saját bűnének nagyságához mérten, hogy ijedten kapott a fejéhez.

— Öltem! Öltem! Öltem! — nyögte s mind lejjebb hajolt, lelkiismeretének pörölycsapásai alatt s a szó minden ismétlése után még nagyobb iszonyat fogta el és kimondhatatlan félelem.

Félt már megmozdulni a helyén, félt kinyitni a szemét, félt még hangosabban lélekzeni is, mert úgy rémlett neki, hogy a halott mellette áll és föléje hajlik, Érzy, amint annak forró vére az ő arcára folyik s előnti testét ragadós, maró hullámmal és a félelem és rémület kínjával égeti.

Benyomta fejét a vánkosba és visszatartóztathatatlan heves zokogásban tört ki. A gyermekek felébredtek és aggódalmasan sugdolózva kezdték ölelgetni s becézgetni.

— Andlis! Megvelt a mamád? Andlis! — kérte csendesen a leányka.

— Fáj, mama... enni... — dadogta a fiú.

— Csend Andlis, ne sílj! Aludj... haja, haja... — dúdolt a kis lány síró hangon s ringatni akarta Andrist. De mivel az nem mozdult meg, hozzája simult és megölelve nyakát, gyöngéd, anyás mozdulattal simogatta fejét és csókolgatta.

De Andris mind keservesebben sírt. Már szinte odalett a zokogástól. A gyermekek is csendesen elsírták magukat, mint az elhagyott madárfiókák. Valami öntudatlanul szíves mozdulattal magához vonta őket s most már együtt sírtak. Könnyeik összevegyültek, szívük egy ütemben vert s panaszkodtak fájdalmasan az elkínzott lelkek.

Sokáig folytak a néma, bánatos könnypatakok, sokáig hangzottak az árva zokogások, szakgatott szavak, félenk jajongások, míg végül egészen elhallgattak s valamennyien kimerülten mély álomba merültek.

Egy idő múlva azonban Andris felébredt.

A gyermekek nyugodtan aludtak, az ablakot verte az eső s a szél sóhajtásszerű süvöltése olykor behallatszott a szobába és fájdalmasbúsan visszhangzott a csöndességben.

Andris elfelejtkezett már a félelemről, sőt mintha mindenről megfeledkezett volna. Csak valami hangra ügyelt megfeszített figyelemmel. Valami parancsoló hangra. Majd fölkelte és gondolkozás nélkül bámult a sötétségbe.

Már önmagáról is megfeledkezett és ingadozva, tántorodva esett, szállt valami észvesztő mélységbe.

Hirtelen hevesen felugrott és kifutott az utcára.

Az óra valahol éjfél után ütött. Nedves, hideg köd borult a házakra.

A város már elcsöndesedett, csak itt-ott világított még egy két ablak, mint az álmos szem.

Kissé meghajolt, mert szitáló, kellemetlen eső vágott az arcába s öntudatlanul, szinte automatikusan ment a gyárba. De amint a bezárt kapu elé ért, nem tudta elgondolni, hol van és mit akar.

És hiába is igyekezett megérteni. Csak ködös visszaemlékezések és halvány körvonalak száguldtak át az agyán, de heves hullámként, amelyek, mielőtt elkaphatta volna, máris eltűntek visszatartóztathatatlanul, szétszóródtak, mint a könnyű hamu. Úgy érzete magát, mintha álmodnék s úgy is vánszorgott az utcákon, semmire sem gondolva és semmit sem tudva . . .

Az eső szüntelenül szitált, a szél száguldott a háztetőkön és tépte a cégtáblákat. Az ereszsatornák csobogtak és üresek voltak az utcák; csak olykor surrant végig rajtuk valami elkésett hazasiető.

Ő azonban lassan ballagott a krakói utcán, ment mint a süket és néma oszlop, üres szemmel maga elé nézve. Közeledett a Zsigmond emlékoszlophoz és vissza-visszatért, mint akkor . . . És járt szüntelenül, mozgott, mint a nem tudni, honnan jövő ingó árnyék. Járt cél és gondolat nélkül, még csak észre sem vette azt a házat . . . sem azokat a helyeket... Semmi sem jutott az eszébe . . . Néha nagy figyelemmel nézte a szundikáló bérkocsislovakat, majd valami ház árnyékába húzódva sokáig állott, nem érezve sem a hideget, sem az esőt.

Egy leány, ki hasztalan vadászott szerelemre vágyó férfiakra, hozzásimult aggodalmasan és suttogni kezdett . . .

Mintha annak hangja felébresztette volna, mert hirtelen megrázódott, megragadta a leány kezét és egy lámpa felé húzta.

Rögtön megismerték egymást.

— A bicskás apus! Annyit kerestelek! No, gyere velem . . . Azt hittem, hogy hűvösre tettek! Siess, fázom, mint a kutya . . . — hívta örömmel.

Andris lázasan megrándult, az emlékezés véres fénnel öntötte el agyát s a halott újból előtte állott . . .

— Tudod-e, én öltem meg! — súgta és az ürességre mutatott. — Megöltem! — ismételte nyomatékkal és a leányra emelte zavart, vad tekintetét.

Az kitépte magát kezéből és rémülten elfutott.

Andrist is elfogta a félelem reszketése. Aggodalmasan körülnézett. A leány eltűnt, de a halott mögötte állt néhány lépésnyire . . .

Gyorsan megindult s az folyton a nyomában . . .

Rohant, mint a szélvész, beleütődött a kapukba és lámpaoszlopokba, futott vad, emberfeletti félelemtől hajtva. A halott mintha eltéphetetlen lánccal lenne hozzákötve, folyton utána, egy lépésnyire se maradva hátra . . . Végül elapadt az ereje. Lassan és nehézkesen vánszorgott, nem nézve többé hátra . . .

De az öntudat valami halvány fénye megvilágította ködös lelkét,

mert bizonyos aggodalommal figyelte a sarki rendőröket. Remegve kerülte el a jobban megvilágított helyeket, azt az egyet pedig biztosan tudta és érezte, hogy *amaz* nyomon követi . . . Hallotta a halott lábainak csendes lépteit . . . Egyenletesen és szakadatlanul hangzottak, mint a koporsóra hulló göröngy szüntelen döngése . . .

Olykor hirtelen megállt és hallotta a csöndben, hogy *az* is megállt... hogy közvetlenül mögötte áll . . . hogy holt lélekzete érinti a fejét.

Akkor örülten futott.

Az utcák, terek, emberek, lámpaoszlopok, házak, mind-mind valami felfoghatatlan, áthatolhatatlan, végtelen pusztasággá vált, amelyen a halottól üzelve menekült.

Végül holtra fáradva egy fa alá dőlt a régi királyi parkban. A rettenetes őszi éjtszaka irgalmasan betakarta.

A sűrű sötétségben a szél sűvöltött, a park vésztojóslóan zúgott s nehézkesen ringott a feje fölött. Az eső halk sírása, az éj lecsillapíthatatlan zokogása lebegett felette átható szomorúsággal és bánattal.

Ott ült összegörnyedve, tanácstalanul, lehúnyt szemmel, mert *amaz* leskelődött, hogy elkapja tekintetét és besurranjon a lelkébe. Órákon át ült így mozdulatlanul, vergődött, mint az irgalmatlan hidegnek kitett fák s lassan elfásult, mint amazok . . . Néha felriadt . . . Kétségbeesetten bömbölt . . . És mindjobban belemerült dermedtségébe . . . Talán el is aludt néha, mint a körülötte hajladozó fák, de ép úgy nem tudott róla, mint azok, mert voltak hosszú perceek, mikor csend borult a parkra s a fák úgy függtek a park fölött, mint a komor felhők. Csak az eső nem szűnt meg egy pillanatra sem.

Az egész világ reszketett már a hidegtől. A park olykor megrázkódott hideg borzongással, tehetetlenül vergődött és újból dermedt, mély álomba merült.

Valami gazdátlan kutya telepedett melléje és fájdalmasan nyöszörögve simult a melléhez.

Az éj lassan haladt, a csúf idő nehézkes lépteivel.

Andris olykor felébredt, hallgatózott és újból belemerült az öntudatlan fásultságba, mint az egy pillanatra megmozdított faág.

A zöldes, piszkos hajnal már pirkadni kezdett, mikor a mellette elmenő emberek ébresztgetni kezdték ott a fa alatt.

— Hé, uram! — kiáltott az egyik és oldalba vágta.

Meg sem hallotta. Talpra állították, de megtántorodott és belezuhant a sárba, mint a fatuskó.

Végül rendőrök ébresztették fel rúgással és ökölcsapásokkal.

— Ki vagy? Miféle?

Az arca fakó volt, mintha jeges sárból lenne, a szeme lázban égett s nem értve, mit akarnak tőle, figyelmesen körülnézett. A halott ott állt a régi helyén, kissé oldalt . . .

— Megöltem! — dadogta magán kívül. — Megöltem! — ismételte suttogva s mosolygott értetlenül s örömmel, mint a gyermek.

A kerületi biztoshoz hurcolták. Ki akarta magát tépni karjaik közül, de mielőtt megtehetette volna, megvérezték az arcát. Most már nyugodtan ment velük s csak néha tekintett vissza *amarra* . . . Az elválhatatlanul vele tartott. De Andris már olyan állapotba sülyedt, hogy félelem nélkül, közönyösen nézett, végül már elfelejtett mindent, csak kimondhatatlanul fáradtnak és betegnek érezte magát. Gyakran kapkodott fájó fejéhez.

Bedugták valami börtönodúba, ahol összegémbereedett az őrület kínjában, ahol napokon át ült a fal mellett lekuporodva s nézett üres szemével a semmiségbe, vagy láztól gyötörve órákon át futott *amaz* elől, bele-beleütődve a falba s ordítva torka szakadtából.

Csak mikor megnyugodott, vitték a vizsgálóbíró elé.

Nem felelt semmire, nem is értette a kérdéseket, de amikor meglátta a halottat, rámutatott és szólt:

— Én öltem meg! — Csendesen elnevette magát, hülyén s egyúttal oly borzalmasan, hogy az örök félreugrottak, a bíró pedig rájuk kiáltott:

— Őrült! Dobjátok ki! . . .

Az irgalmas emberek elhelyezték a kórházban.

Sok hónap mulva újból az utcán találta magát, de már teljesen és mindenkorra megtévelyodva.

Csendesen és fásultan ácsorgott az utcákon, mint *amaz*.

Volt aki szánalomból megetette, más vetett neki egy-két garast, ismét más megrúgta részvéte jeléül, vagy bottal zavarta el ajtaja elől. Rá se hederített, bárgyún mosolygott s szólongatta *amazt*, akivel már elválhatatlanul együtt élt s együtt folytatták a folytonos, szünet és vég nélküli vándorlást a város utcáin.

Mikor elkövetkeztek a városra a fürgeteges napok, az utcákon felhangzott a bosszú himnusza és pattogtak a puskalövések, visszhangzott a tisztí lovak dobogása, a haldoklók kiáltása s hulltak a küzdők. Andris mindig ott volt, mint mindegyik gyilkosság, bűntény és halál halhatatlan és elválhatatlan árnyéka. Meg-megállt a holttesteknél és a hirtelen felébredt lelkiismeret rettenetes hangján kiáltotta:

— Én öltem meg!

Azután ismét nevetett, bárgyún, megrázóan és futott a rémület és őrület összes furiáitól üzelve . . .

Lengyelből fordította: Tomcsányi János.